

ONDERWERP

Startnotitie erfgoedbeleid gemeente Loon op Zand

DATUM

29 november 2023

VAN

Ineke de Jongh en Anne-Lieke Brem

AAN

Gemeente Loon op Zand

Aanleiding en achtergrond nieuw erfgoedbeleid

De regels voor de omgang met het erfgoed in de gemeente Loon op Zand zijn vastgelegd in de Erfgoedverordening (2015) en het recent vastgesteld archeologiebeleid (2020). De erfgoedverordening (2015) richt zich voornamelijk op de omgang met monumentale gebouwen. Met de komst van de Omgevingswet gaan we dit breder trekken naar de omgeving van monumenten. Daarnaast zijn er veel nieuwe ruimtelijke vraagstukken. Er zijn er ontwikkelingen op het gebied van innovatie voor bijvoorbeeld verduurzaming en is er een energiecrisis waardoor de visie en wet- en regelgeving voor erfgoed op nationaal niveau en provinciaal niveau de laatste jaren is veranderd. Dit geeft impuls voor een nieuwe erfgoedverordening die aansluit bij onze wensen en waarin rekening wordt gehouden met de huidige tijd.

Het nieuwe bestuur presenteerde in 2022 haar coalitieakkoord. In dit akkoord zet zij haar plannen en ambities uiteen. Er wordt specifiek waarde gehecht aan een nieuw monumentenbeleid daar in het coalitie akkoord de volgende ambitie is opgenomen: *‘Met een nieuw monumentenbeleid scheppen we duidelijkheid over de manier waarop we ons erfgoed behouden’*. Dit zorgt voor het momentum om nieuw beleid op te stellen. We zijn hiermee aan de slag gegaan en tot de conclusie gekomen dat we - om ons erfgoed te behouden om zo de leefomgeving aantrekkelijk te maken, en ook in de geest van de Omgevingswet – het erfgoed een meer integraal karakter willen geven. Deze notitie is opgesteld naar aanleiding van deze wens.

In de structuurvisie (2015) worden het oude bebouwingslinten met straatpatroon in de kernen en de ontginningsassen in het buitengebied specifiek als erfgoed benoemd. Daarnaast is aangegeven dat de kwaliteit van het landschap en in de kernen versterkt kan worden door behoud van cultureel erfgoed. In de omgevingsvisie Loon op Zand 2040 wordt erfgoed benoemd; de uitwerking vindt vervolgens plaats in het erfgoedbeleid. Praktische beleidsregels, inclusief toetsingsplan, willen we daarom laten voortvloeien uit het nieuwe erfgoedbeleid en opnemen in het Omgevingsplan. Het is daarom van belang om het beleid te realiseren en niet te wachten. Het archeologiebeleid dat recent is vastgesteld kan zonder veel aanpassingen worden overgenomen in het nieuwe, integrale erfgoedbeleid.

Bij het opstellen van het erfgoedbeleid wordt gebruik gemaakt van lokale kennis en bestaande documenten, zoals onderzoeksrapporten en kaarten. Daarnaast heeft op 10 mei 2023 een gesprek plaatsgevonden met medewerkers van de afdelingen Ruimtelijke Ontwikkeling om de gemeentelijke ambities op te halen. Ook hebben we met elkaar afgestemd dat we het toekomstige erfgoedbeleid willen laten aansluiten bij het bestaand beleid. De voorliggende startnotitie is de start van het proces om tot het erfgoedbeleid te komen. In de startnotitie stellen wij de kaders voor het opstellen van het erfgoedbeleid.

Definitie van erfgoed

Conform de Erfgoedwet van 2016 wordt cultureel erfgoed als volgt gedefinieerd: “Cultureel erfgoed omvat uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden” (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2016).

Onder cultureel erfgoed vallen verschillende disciplines waarop het toekomstige erfgoedbeleid betrekking kan hebben:

- Gebouwd erfgoed
- Natuurlijk erfgoed
- Historische geografie
- Objecten en collecties
- Immaterieel erfgoed
- Archeologie

Gemeentelijke ambities

Veel van de ruimtelijke opgaven waar we de aankomende jaren voor komen te staan, sluiten aan bij Global Goals: 17 doelen om onze planeet te verbeteren voor 2030 (zie Figuur 1). Cultureel erfgoed is ondergebracht in SDG 11: duurzame steden en gemeenschappen. Erfgoed wordt dus ook op internationaal niveau gezien als belangrijke factor voor het behoud van onze leefomgeving. Op lokale schaal is cultureel erfgoed van groot belang voor het karakter en de identiteit van de dorpen. De primaire ambitie is dan ook het waarborgen van goede bescherming van en omgang met het erfgoed in onze gemeente.

Figuur 1. Overzicht Global Goals

Ambitie aansluiting op bestaande gemeentelijke beleidsstukken

We willen dat het erfgoedbeleid aansluit op de beleidsstukken die hieronder staan vermeld. Door nieuw erfgoedbeleid op te stellen, zorgen we ervoor dat erfgoed betrokken wordt bij de uitvoering van andere beleidsterreinen. Erfgoed is een belangrijk beleidsdomein en krijgt daardoor een meer prominente plaats binnen ruimtelijke ontwikkelingen.

De gemeente heeft recentelijk het Groenstructuurplan (2020) en de Economische en toeristisch-recreatieve visie 2030 (2021) vastgesteld. Uit een onderzoek onder de inwoners van Loon op Zand blijkt dat er op de ruimte en de inwoners een flinke recreatiedruk ligt maar dat recreatie – en in een latere fase eventueel erfgoed – wel zijn gebaat bij toerisme. We kijken hierbij hoe beleidsterreinen en -visies elkaar kunnen versterken.

De omgevingsvisie is bijna afgerond, hierin wordt erfgoed opgenomen. Om een goede omgang met erfgoed toch te waarborgen bij toekomstige ontwikkelingen, willen we het nieuwe beleid opnemen in het omgevingsplan.

Naast het erfgoedbeleid wordt gewerkt aan de startnotitie voor kunst- en cultuurbeleid. In het cultuurbeleid wordt immaterieel erfgoed als programmalijn opgenomen. De ambitie is dat deze beleidsstukken aansluiten en elkaar versterken. Een goede afstemming over de inhoud en het proces is dan ook van belang.

Ambities binnen de Monumentenzorg

Onze ambitie op het gebied van monumentenzorg is vooral duidelijkheid verschaffen in de regels en richtlijnen voor behoud en de mogelijkheden van aanpassingen aan monumenten.

Op dit moment ligt de hoofdfocus van de erfgoedwerkzaamheden op monumentenzorg (gebouwd erfgoed). Verduurzaming is hierin een belangrijk thema. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed werkt momenteel aan een nieuwe visie en regels voor het verduurzamen van monumenten. In het nieuwe erfgoedbeleid willen we hierbij aansluiten en willen we opnemen waar ruimte zit voor verduurzaming: op financieel en procesmatig vlak en in het aanzicht en de uitstraling van het monument.

- Procesmatig ligt er een lang traject dat moet worden doorlopen om een monument te kunnen verduurzamen. We willen aanhaken bij de nieuwe richtlijnen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed om zo mogelijk het verduurzamingstraject te verkorten en/of te vereenvoudigen.
- Op het gebied van aanzien en ingrepen aan monumenten willen we afspraken maken over zichtbare verduurzamingsmaatregelen zoals het plaatsen zonnepanelen. We moeten vooruit met verduurzaming, maar het mag niet ten kosten gaan van de monumentale waarde van gebouwen.
- Door in het erfgoedbeleid gerichte regels op te nemen waar eigenaren aan moeten voldoen bij aanpassing en onderhoud van monumenten, faciliteren we monumenteigenaren op deze wijze met een kader om te verduurzamen. Dit maakt het indienen van een aanvraag ook gemakkelijker voor een eigenaar.
- Door in het erfgoedbeleid gerichte regels op te nemen waar eigenaren aan moeten voldoen bij aanpassing en onderhoud van monumenten, wordt het voor ons mogelijk om toezicht te houden en te handhaven om zo verpaupering – gevolgd door (intentionele) vernietiging – of niet vergunde ingrepen te voorkomen.
- Door het ambitieniveau te bepalen weten we welke financiële middelen er nodig zijn.
- Tot slot is het belangrijk het proces van de aanwijzingen van monumenten te herzien.

Landschap en omgeving

Op dit vlak is het onze ambitie het erfgoedbeleid in de breedte te laten aansluiten op aspecten uit de openbare ruimte. Dit betekent dat ook de landschappelijke omgeving belangrijk is, waarin de integraliteit tussen gebouwd erfgoed, objecten, archeologie, natuurlijk erfgoed en historisch groen centraal staat.

We streven er naar het eigen karakter van de kernen van Kaatsheuvel, Loon op Zand en De Moer te behouden, zoals vermeld in de structuurvisie (2015). In de structuurvisie is daarnaast opgenomen dat de gemeente inzet op:

- Behoud van het halfopen cultuurlandschap door behoud en versterking van de kleinschaligheid en de hoge natuurlijke en recreatieve waarden.
- Behoud en versterking van de hoge landschappelijke kwaliteit en het agrarische karakter van de oude ontginningsgronden. Kansen voor particuliere ontwikkelingen mits passend in het landschap
- Oude bebouwingslinten en dorpsstructuren die nog te zien zijn in het huidige stratenpatroon behouden en versterken.
- In de hele gemeente maar vooral in de schil rondom de Loonse en Drunense Duinen wil men de cultuurhistorie en het landschap beter beleefbaar maken door infoborden en het faciliteren van nieuwe landgoederen. Wat de cultuurhistorie is, wordt hierin niet genoemd.

Participatie

We vinden een participatieproces belangrijk. Een goed participatieproces, waarin stakeholders en bewoners zich gehoord voelen, komt ten goede aan de inhoud en de vaststelling van het erfgoedbeleid. In deze startnotitie wordt een voorzet gegeven voor een dergelijk participatieproces. Dit wordt nader uitgewerkt in een participatie/communicatieplan.

Project organisatie

Om het erfgoedbeleid op te stellen, dient de project organisatie te bestaan uit mensen uit de volgende beleidsterreinen:

- Groen
- Cultuur
- Erfgoed
- Recreatie
- Openbare ruimte

Om het erfgoed op een goeie manier te kunnen uitvoeren en te kunnen handhaven is het nodig dat er voldoende capaciteit is.

Procesaanpak

Om tot een gedegen erfgoedbeleid te komen, dienen de volgende processtappen doorlopen te worden:

- 1. Inventarisatie aanwezige beleidsstukken en bruikbare documenten:** voor aanvang van het opstellen van het beleid is het van belang te kijken op welke beleidsstukken doorgepakt kan worden. de informatie hieruit kan vervolgens gebruikt worden voor het erfgoedbeleid;
- 2. Inventarisatie bestaand erfgoed:** het is wenselijk dat voor aanvang van het opstellen van het erfgoedbeleid een (nieuwe/aanvullende) erfgoedinventarisatie wordt uitgevoerd;
- 3. Inventarisatie nieuwe ontwikkelingen op gebied van monumentenzorg en erfgoed:** een inhoudelijke analyse van nationale en provinciale kennisbronnen en richtlijnen die handvatten bieden bij het opstellen van nieuw erfgoedbeleid.
- 4. Ophalen interne ambities en afstemming relevante stukken uit het huidige beleid:** in overleg met de beleidsmedewerkers van de gemeente Loon op Zand worden interne ambities en wensen nader gespecificeerd. Daarbij worden oudere visies en bestaande beleidsregels doorgenomen om te zorgen dat dit op een goede manier in het nieuwe beleid wordt opgenomen. Ook worden er kaders gesteld aan het op te stellen erfgoedbeleid.
- 5. Opstellen raadsinformatiebrief:** het informeren van de Raad over het proces en de planning van het erfgoedbeleid.
- 6. Ophalen contactgegevens stakeholders:** in overleg met de gemeente wordt vastgesteld welke stakeholders worden benaderd voor het participatieproces. Voorbeelden: vertegenwoordigers van de Heemkundekringen, de Efteling, Stichting het Witte Kasteel en de Vereniging Moers Belang.¹
- 7. Ophalen input stakeholders:** opgedeeld in twee sessies.
 - 1. Lessen uit het verleden – één-op-één gesprekken:** wat hebben we geleerd van voorgaande (participatie)processen en hoe kunnen we zorgen voor een sterk participatieproces ten behoeve van het erfgoedbeleid. Dit is een constructieve bijeenkomst.
 - 2. Kennisdeling – twee gesprekken: maatschappelijke organisaties en bedrijfsmatige organisaties:** wat is er aan kennis en informatie aanwezig bij de diverse maatschappelijke stakeholders. Daarnaast wordt aan de bedrijfsmatige organisaties gevraagd welke urgente opgaven zij op zich af zien komen, zodat hier in een vroege fase in het proces rekening mee kan worden gehouden. Ook wordt met de stakeholders gedeeld aan welke voorwaarden de opstellers van het erfgoedbeleid zijn gebonden. Dit is een inhoudelijke en informatieve bijeenkomst. Inhoud wordt puntsgewijs opgenomen in een lijst. Deze dient voor stap 11.

¹ De Monumentencommissie en CRK zijn onderhevig aan veranderingen. Deze stakeholders komen pas later in het proces in beeld. Om te voorkomen dat hier een grijs gebied ontstaat, is het advies om personen die meerdere functies vertolken binnen meerdere commissies en/of instellingen nog niet mee te nemen in de vroege participatiefase.

- 8. Terugkoppeling participatie bij gemeente:** wat zien de stakeholders als waardevolle informatie die zeker moet worden meegenomen in het erfgoedbeleid en waar zien zij drempels.
- 9. Voorzet koppeling(en) met Omgevingsvisie en bestaand beleid:** ter voorkoming van conflicten met andere beleidsvelden en om het erfgoedbeleid te verweven in bestaand beleid zodat het niet wordt ondergesneeuwd.
- 10. Beleidsregels opstellen:** op basis van opgehaalde input en gemeentelijke wensen en ambities.
- 11. Ambtelijke oplevering concept beleidsstuk**
- 12. Oplevering concept bij stakeholders:** inclusief overzicht van opgehaalde informatie en waarom punten wel/niet zijn meegenomen in het concept erfgoedbeleid.
- 13. Verwerken input stakeholders:** waar relevant of noodzakelijk kunnen op basis van stap 10 en 11 nog wijzigingen worden doorgevoerd.
- 14. Oplevering definitief concept bij college van B&W**
- 15. Definitief concept ter inzage en zienswijzen**
- 16. Verwerken van zienswijzen**
- 17. Voorleggen bij de Raad ten behoeve van vaststelling beleid**
- 18. Vastgesteld beleidsdocument publiceren**

Beoogd resultaat

Een gedegen erfgoedbeleid dat zorgt voor een goede bescherming en verantwoordelijke omgang met het erfgoed van Loon op Zand. Beleid dat ruimte biedt voor passende ontwikkelingen en passend is bij de uitdagingen van de huidige tijd. Daarnaast biedt het duidelijkheid voor de eigenaars van (potentiële) monumenten.

Uitgangspunten en kaders

- Voorafgaand aan het opstellen van het erfgoedbeleid dient een update van het monumentenbestand en een erfgoedinventarisatie plaats te vinden, inclusief focus op wederopbouwarchitectuur en Post'65.
- Het erfgoedbeleid moet bruikbaar en begrijpelijk zijn voor iedereen;
- Voorafgaand aan het opstellen van het erfgoedbeleid worden stakeholders benaderd die deel nemen in het participatieproces en onderdeel worden van een klankbordgroep. In overleg met de gemeente Loon op Zand wordt bepaald welke stakeholders hier voor benaderd worden.
- De thema's archeologie, natuurlijk erfgoed, historisch landschap, gebouwd erfgoed en objecten worden behandeld in het nieuwe erfgoedbeleid. Immaterieel erfgoed wordt meegenomen in programmalijn het nieuwe kunst- en cultuurbeleid. Archeologie kan worden overgenomen uit het in 2020 vastgestelde archeologiebeleid.
- Het erfgoedbeleid haakt in op nationale, provinciale en gemeentelijke wet- en regelgeving. Het mag hier niet mee conflicteren.
- Het erfgoedbeleid dient complementair aan de Omgevingsvisie en andere beleidsstukken te zijn. Beleidsstukken en -visies mogen niet met elkaar conflicteren. De Omgevingsvisie is in ontwerp klaar, maar er wordt gekeken waar in de Omgevingsvisie een haak kan komen naar het erfgoedbeleid. In de Omgevingsvisie wordt opgenomen dat er wordt gewerkt aan een nieuw (dynamisch) erfgoedbeleid.
- Het erfgoedbeleid dient door de Raad te worden vastgesteld voor inwerkingtreding.

Begroting vervolg

Om erfgoed beleid op te stellen is in 2024 hiervoor een bedrag in de begroting gereserveerd.